ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

«Դէյլի Նէյուս» լրագրի Կ. Պոլսի թղթակիցը գրում է հետևեալը հոկտեմբերի 6-ից: Բ. Դրան վերջին գրութիւնը յանձնվեցաւ պետութիւնների դեսպաններին երկուշաբթի, հոկտեմբերի 4-ին: Ամէնքը հաստատած են, որ գործը դիտմամբ է յետաձգվում և որ սուլթանն է պատճառ այժմեան անորոշ դրութեան: Սուլթանը հաւատացած է, որ եւրոպական համաձայնութիւնը երկարատև չէ կարող լինել և որ նրան խանգարելու համար հարկաւոր է միայն ժամանակ վաստակել: Մինիստրների խորհուրդի ժամանակ Մահմուդ-Նեդիմ-փաշա առաջարկեց զիջել Դուլցինիօ, բայց այդ առաջարկութիւնը չընդունվեցաւ այն հիման վրա, որ պետութիւնները դրանով չեն բաւականանայ և չերնոգորիական հարցը վերջացնելուց յետոյ, դարձեալ ծովային ցոյց կանեն առաջ յօգուտ Յունաստանի և յետոյ յօգուտ Հայաստանի: Այդ պատճառով ամենից լաւ է չերնոգորիական հարցի լուծումը որքան կարելի է ուշացնել: Թիւրքիայի մէջ հասարակական կարծիք չի կայ, բայց այնուամենայնիւ այն թիւրքերը, որոնք համարձակվում են գործերի այժմեան դրութեան վրա խօսել, նրանք անպայման պախարակում են սուլթանի բռնած ընթացքը, որը նրանց կարծիքով թիւրքաց կայսրութեան գոյութիւնը վտանգի է ենթարկում: Մենք ոչինչ տեղեկութիւն չենք ստանում, թէ Թիւրքիայի սահմաններից դուրս ինչ է կատարվում: Վերջին չորս օրերի ընթացքում մենք ոչ մի քաղաքական հեռագիր չենք ստացել Դրանից եզրակացնում ենք, թէ Եւրոպայի մէջ այնպիսի մի բան է կատարվում, որ Բ. Դուռը կամենում է ծածկել իր հպատակներից: Այստեղ ամենքը այն կարծիքի են, որ սուլթանի ընդդիմադրութիւնը երկու հետևանքներ կունենայ. կամ նա կը խորտակվի Եւրոպայի կամքի առաջ, կամ գահընկեց կը լինի: Եւ շատ կարելի է, որ վերջինը կատարվի նոյն իսկ թիւրք փաշաների ձեռքով: Այս վերջինները լաւ տեսնում են, որ Թիւրքիայի գոյութիւնը վտանգի է ենթարկված և հարց են առաջարկում ինչի՞ց է, որ իրանց տուած խորհուրդները, քանի որ փոքր ի շատէ իրանք ծանօթ են եւրոպական քաղաքականութեան հետ, մերժվում են, մինչդեռ պալատական աստղագէտների և զանազան շրջմոլիկների խորհուրդները ընդունվում են: Թիւրքաց լրագիրները նորից սկսեցին յարձակվել Գլադստոնի վրա: Տարածված այն լուրի առիթով, թէ անգլիական պարլամենտը պէտք է շուտով հաւաքվի, «Վակիթ» լրագիրը ասում է, որ Գլադստոն մտադիր է պարլամենտի հաւանութիւնը ստանալ և նրանից կրեդիտ խնդրել: Բայց այդ բանը Գլադստոնին չի աջողվի, որովհետև, ինչպէս յայտնի է «Վակիթ» լրագրին, պարլամենտը փոխանակ հաւանելու Գլադստոնի արտաքին քաղաքականութիւնը և նրան կրեդիտ բացանելու, առաջին մինիստրից հաշիւ կը պահանջի նրա գործունէութեան համար: «Գործին ծանօթ անձինք հաւաստացնում են, ասում է «Վակիթ» լրագիրը, որ մի ամսից յետոյ Գլադստոն կը զրկվի առաջին մինիստրի պաշտօնից, ազատամիտ կուսակցութեան անդամները կարձակվին պարլամենտից, իսկ ունգարացիները կապստամբվին Թիւրքիան պաշտպանելու համար:»

Տէօզօից «Նիւ Ֆրայ Պրես» լրագրին գրում են հոկտեմբերի -ից: Երէկվանից միջազգային նաւատորմը խարիսխ է գցել Տէօզօ ծոցի մէջ: Երէկ հասաւ Կաստրիօ ծովապետ Սէյմուր և երկար խորհրդակցելուց յետոյ չերնոգորիական հրամանատարի հետ, մի նամակ ուղարկեց Ցետինիէ և պատասխանը ստանալուց յետոյ ուղևորվեցաւ Տէօզօ: Ծովակալը հրաւիրեց չերնոգորիական թագաժառանգին, ութ տարեկան Դանիլօ-Ալէքսանդրին, որ նա այցելէ միջազգային նաւատորմը: Սկուտարիի մահմետական բոլոր ազգաբնակութեանը հրամայած է զինուորվել: Ամեն օր Դուլցինիօ ապստամբներ են գալիս: Երէկ եկան 300 ալբանացիներ: Բրոդափաշա հաւաքում է զէնքեր, պատերազմական պաշարներ և ուտեստներ: Սեպտեմբերի 30-ին Կ. Պոլսից հասան այստեղ մօտ երեք հարիւր կանոնաւոր զօրքեր և 49 արկղ Մարտինի հրացաններ Սկուտարիի մէջ եղած անգլիական բոլոր հպատակները ուղևորվել են Անտիվարի:

ԹԻՖԼԻՍ

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները:

Դուլցինիօն խաղաղ ճանապարհով Չերնոգորիային յանձնելը սուլթանը վերջնականապէս վճռել է: Աբդուլ-Համիդ վերջապէս ստորագրեց մի իրադէ, որով հրամայում է զիջել Դուլցինիօ: Այդ վճիռը պաշտօնապէս յայտնված է պետութիւնների դեսպաններին, իսկ Կ. Պոլսից ստացված հեռագիրը յոյս է յայտնում, որ պետութիւնները կը հրաժարվեն Բ. Դրան վրա ճնշում գործ ածելուց միւս հարցերը վճռելու համար:

Լօնդօնի մէջ հրատարակվող «Տայմս» լրագիրը շնորհաւորում է Եւրոպային խնդրի աջողութեամբ վճռվիլը: Այդ լրագրի կարծիքով, քանի որ սուլթանը համաձայնեց զիջել Դուլցինիօն Չերնոգորիային, դրանով նա յետ առաւ իր այն դրութիւնը, որ այդչափ վիրաւորեց եւրոպական պետութիւններին: «Տայմս» լրագրի կարծիքով, Եւրոպան այժմ պէտք է հրաժարվի ստիպողական միջոցներից և Թիւրքիային ժամանակ տայ իր միւս պարտականութիւնները իրագործելու համար: Լօնդօնի լրագիրը ինքն իրան հակառակում է: Նորերումս նոյն լրագիրը այն միտքն էր յայտնում, թէ Դուլցինիօի յանձնելը Չերնոգորիային նրանով է նշանաւոր, որ դրա վճռելուց է կախված Բեռլինի դաշնագրի դեռ չըվճռված միւս յօդուածների վճռելը: Պետութիւնները պահանջում էին Չերնոգորիային բաւականութիւն տալ և ուղարկեցին իրանց նաւատորմը Ադրիական ծովը այն պատճառով, որ Բ. Դուռը չը զիջելով Դուլցինիօ, դրանով խախտում էր Բեռլինի դաշնագիրը: Բ. Դուռն էլ հակառակվում էր այն պատճառով, որ գիտէր, թէ այդ մի հարցի մէջ զիջումն անելուց յետոյ, պետութիւնները ճնշում կը գործէին նոյնպէս և միւս հարցերը լուծելու համար: Թիւրքիայի դէմ ստիպողական միջոցների գործադրելուց հրաժարվելը նշանակում է, որ Բ. Դուռը իրաւունք ունի բաւականութիւն չըտալ պետութիւններին յունական խնդրի, Հայաստանի և եւրոպական նահանգների մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելու մասին:

Իրաւ է, ստորագրելուց յետոյ Թիւրքիան ոչինչ բաւականութիւն չը տուեց Եւրոպային որ սա պէտք է պահանջէ, եթէ գնահատում է իր արժանաւորութիւնը: Ստիպողական միջոցները Թիւրքիայի դէմ կարելի է միայն այն ժամանակ դադարեցնել, երբ թիւրքաց կառավարութիւնը գրաւականներ կը ներկայացնի, թէ ինքը կը կատարի եւրոպական պետութիւնների միւս պահանջներն էլ: Այդպիսի գրաւականներ ստանալուց յետոյ կարելի է Բ. Դրանը ժամանակ տալ Յունաստանին վիճակված երկիրները իրան յանձնելու և Հայաստանի մէջ վերանորոգութիւններ մտցնելու համար: Որովհետև Թիւրքիան իր այլանդակ վարմունքներից յետոյ անկարող է այդպիսի գրաւականներ ներկայացնել, ուրեմն ամենալաւ միջոցն այն է, որ նրան ժամանակ տրվի իր պարտականութիւնները իրագործելու համար, իսկ միացեալ նաւատորմը այդ ժամանակամիջոցի ընթացքում մնայ թիւրքաց ջրերի մէջ:

Անգլիական կառավարութիւնը համարձակ կարող է այդ առաջարկութիւնը պաշտպանել, երկիւղ չը կրելով, որ դրանով կը խանգարվի եւրոպական համաձայնութիւնը: Գերմանական լրագիրներից մէկի մէջ մի հեռագիր կար տպված, որ հաստատ աղբիւրներից լուր էր հաղորդում, թէ գերմանական և աւստրիական կառավարութիւնները հաստատ վճռել են չը թողլ տալ Անգլիային, Իտալիային և Ռուսաստանին առանձին գործել, իսկ եթէ այդ երեք պետութիւնները կը հրաժարվեն իրանց մտադրութենից, այն ժամանակ Գերմանիա և Աւստրիա ստիպված կը լինեն նրանց հետ միանալ:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԱԹԷՆՔ, 9 հոկտեմբերի: Այսօր բացվեցաւ ազգային ժողովը:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 9 հոկտեմբերի: Բ. Դուռը յետ առաւ իր պայմանը Սկուտարիի լճի արևելեան կողմի հողային statusquo պահպանելու վերաբերութեամբ:

ՖԵՐՐՕԼ, 11 հոկտեմբերի: «Լիվադիա» նաւը Բիսկայեան ծոցի մէջ սաստիկ փոթորկին ենթարկվելուց յետոյ երէկ հասաւ այստեղ:

ԱԹԷՆՔ, 11 հոկտեմբերի: Մինիստրութիւնը հրաժարական տուեց: Ընդդիմադրական կուսակցութեան անդամ Ավգերինոս ազգային ժողովի նախագահ ընտրվեցաւ:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 11 հոկտեմբերի: Այստեղ մինիստրական դժուարութիւններ պատահեցան:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 հոկտեմբերի: Ֆինանսների մինիստր Գրէյգ երէկ վերադարձաւ Ս. Պետերբուրգ:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

հայ լեզուով: Տաճիկները այնքան չեն ազդել հայոց վրա, որ մոռանային իրանց լեզուն, որքան վրացիք: Վրաստանում մինչև անգամ քահանայք լաւ չէին իմանում իրանց լեզուն: Հայր Պ. Ծ վարդապետ Շահզուլեանցը բացեց իր ուսումնարանը 1850 թուականին, տեսնելով, որ ուրիշ հնար չը կայ մայրենի լեզուն տարածելու ամբոխի մէջ, բայց միայն ուսումնարանի միջոցով: Նախ քան այդ ուսումնարանի բացվելը, նրանք իրանց խցերում հաւաքեցին թէ հայ-լուսաւորչական և թէ հայ-կաթոլիկ աշակերտներին անխտիր: Շահզուլեան ուզեց, որ առևտրական գործերի մէջ ևս մտնի հայ լեզուն, դրա համար վաճառականների մօտ տուաւ իր աշակերտներին Մեզ քաջ յայտնի է, որ Վրաստանի հայերը մինչև այսօր իրանց հաշուեմատեանները կազմում են վրաց լեզուով: Այդ վնասակար սովորութիւնը մասամբ վերցուց Ներսէսեան դպրոցը, տալով ժողովրդին հայերէն գիտցող գործակատարներ: Շահզուլեանցի ժամանակ բոլորեքեանք իմանում էին հայերէն ժամերգութիւնը:

Երբ այցելեց Ներսէս Ե.-րորդ Ախալցխայ, Պօղոս վարդապետ Շահզուլեանցը գնաց Վեհափառի աջը համբուրելու: Կաթողիկոսը նրանից պահանջեց, որ վերադարձնէ Սիվլի-քիլիսան: Նա պատասխանեց, թէ դրանով կարող է վիրաւորել կաթոլիկների կրօնական զգացմունքը, բայց խոստացաւ, որ Սիվլի-քիլիսայի մէջ վաճառված մոմի արդիւնքը կը յատկացնէ Ներսէսեան դպրոցին, ի հակառակ դէպս, հայերը կարող են պահանջել այդ վանքը օրէնքով: Շահզուլեանցը վճարեց մոմի արդիւնքը քանի կենդանի էր. իսկ հրջանկայիշատակ Ներսէս կաթողիկոսի վախճանից յետոյ մինչև հիմա էլ կաթոլիկները չեն վճարում: Բաւական համարելով այսքանը մեր անցեալի մասին, դառնում եմ մի քանի օրով մեր ներկայ վիճակին: Ինձ քաջալերում է «Մշակի» յայտնած այն ազգօգուտ միտքը, թէ նրա էջերը բաց են բոլոր հայերի առաջն անխտիր դաւանութեան և պատկանելին: Ինչպէս Պօղոս առաքեալը, եկեղեցու մասին ասում է, թէ «չիք խտիր ոչ հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ ազատի, ոչ արուի և ոչ իգի, զի ամենեքեան դուք մի էք ի Քրիստոս Յիսուս»: Մենք բոլորս էլ Հայկայ ցեղից ենք, մեր բոլորիս հայրերն էլ առաջ են եկած Հայկից: Մեր հայերը մի ժամանակ հեթանոսներ էին, յետոյ լուսաւորչական եղան, հիմի էլ ժամանակի հանգամանքները գլորեցին նրանց կաթոլիկութեան մէջ, և ով գիտէ, մի ժամանակից յետոյ մենք բոլորս էլ կը զարգանանք, և մի սիրտ մի հոգի կը լինենք, բոլոր հայերս, թէ լուսաւորչական, թէ բողոքական, թէ կաթոլիկ, և թէ մահմետական: Ամեն սկզբունք արգելառիթներ կունենայ, հնամոլ մարդիկ կը սկսեն հակառակել, սակայն «Մշակը» պէտք է չը շեղվի իր ուղղութիւնից, պէտք է գործէ, ի նկատի ունենալով ապագան:

Երկու խօսք էլ մեր Շահզուլեան ուսումնարանի մասին և վերջացնեմ նամակս: Այստեղ Եղիշէի ոսկեգրչի խօսքը աւելորդ չեմ համարում յիշել «զուգութիւն է մայր բարեաց, անզուգութիւն ծնող չարեաց:» Քանի որ հայ կաթոլիկների մէջ միութիւն կար, մի մարմին էր, կը պաշտպանէր իւր կաթոլիկ ազգային եկեղեցին: Բայց երբ Հասունեան երկպառակութիւնը մտաւ մեր մէջ, այն ժամանակից կաթոլիկ ժողովուրդը և հոգևորականութիւնը բաժանվեցան երկու մաս՝ Հասունեան և Հակահասունեան, այն ժամանակից մեր ուսումնարանն էր զրկուեցաւ մայրենի լեզուի տիրող լեզու լինելուց և այժմս երկրորդական կարգումն է: Շատերը այժմ կը ցանկանան բոլորովին դուրս ձգել այդ լեզուն. բայց բարեբաղդաբար չաջողվեցաւ Հասունեան հոգևորականներին մտցնել լատին լեզուն մեր ուսումնարանում, դորա համար էլ, չեն կարող բոլորովին դուրս ձգել ազգային լեզուն: Մեր հոգևորականները հակուած են դէպի անդրալեռնական սկզբունքները. մինչև հիմա էլ տիրում է եկեղեցիներում հայ լեզուն և պէտք է տևէ յաւիտեան Բայց ուսումնարանի վրա դարձնում եմ մեր Մխիթարեան հայրերի ուշադրութիւնը: Ուսումնարանի դրութիւնը շատ վատ է, զուրկ է մանկավարժական ուղղութիւնից մինը Սողոմոնի կը կարդայ, մինը Սախարեպայ, Վինտակպատա, Սաքրիստիանօ և այլ այսպիսի գրքեր. ոմանք էլ եկեղեցու համար փոխ-սաց կը պատրաստուին: Մեր պատուելիները իրենց տեղը լայն կընեն, աշակերտներուն նեղ. ուսումնարանի վերնայարկը շինել են իրանց համար բնակարան, իսկ վարի խոնաւ սենեակը դասարան. մինչև այսօր Շահզուլեանի ժամանակից նստարաններն են դրված. դասատուներն էլ «օլիակուններ» են: Մեր դպրոցը ներկայացնում է միջնադարեան ուսումնարանի պատկեր: Մեր պատուելիները, որոնց ձեռքումն է ուսումնարանի և ժողովրդի ղեկը, կը ծանօթացնեն ազգիս ժողովրդին հին նախապաշարմունքների հետ, թէ փափը գլուխ եկեղեցւոյ է, թէ սատանան դժոխքը կը տանի, եթէ նոր մարդոց գաղափարներուն նայինք, թէ կաթոլիկներէն զատ բոլորը հերետիկոս են, թէ սատանան, դեւը, չար ոգին կը մտնին նոր ուսում առնողին մէջ և նորա ուսումը կը կոչուի դիւական, թէ ինչերուս պէտք է ուսում, սատանայից աւելի գիտնական չը կայ, այսպէս կը քարոզեն վերապատուելի հայրերը: Յոյս ունիմ, որ այսուհետև փոքր ի շատէ կը զգաստանան մեր պատուելիները և քիչ մը վար կը գան դժոխքից-սատանայից, և ուշերը կը դարձնեն մանուկների կրթութեան ու մեր ուսումնարանի խղճալի դրութեան վրա, վերադարձնելով ուսումնարանի վերնայարկը, և վարձելով լաւ հայագէտ ուսուցիչներ, որ տղայքը իրանց ժամանակները զուր տեղը չանցկացնեն աղօթքներ սերտելով: Թող մեր տղայոց մտքերը կրօնամոլութեան գաղափարներով չը վարակեն և չը ձգեն ուժից թարմ մտքերը: Ուսումնարանում նստած են մօտ 60—67 աշակերտներ մի դասատան մէջ, ներս մտնողը ապականված օդից չէ կարող շնչել: Բաւական համարելով այս անգամ այսքանը, միւս անգամ խոստանում եմ օրիորդաց նախկին ուսումնարանը նկարագրել, որով կը ծանօթացնեմ ընթերցողներին հայ—կաթոլիկ տարրի հետ:

Հայ-կաթոլիկ